

Розділ VI

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

УДК 378.374.36.34

DOI: <https://doi.org/10.32366/2523-4269-2019-66-1-133-138>

Павлиш Тетяна Григорівна,
кандидат педагогічних наук
(Донецький юридичний інститут МВС України,
м. Кривий Ріг)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5288-5301>

ДО ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

У статті акцентовано увагу на проблемі розвитку професійної мобільності викладачів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання. Здійснено аналіз сутності понять «професійна мобільність» та «розвиток професійної мобільності». З'ясовано, що професійна мобільність викладача закладу вищої освіти — це інтегративна якість особистості, що виявляється в готовності до змін та швидкої адаптації в мінливих умовах освітньої діяльності. Наголошено на необхідності розвитку професійно мобільних якостей особистості викладача закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання.

Ключові слова: мобільність; професійна мобільність; професійна мобільність викладача; розвиток професійної мобільності

Постановка проблеми. Реформаційні процеси в суспільстві обумовлюють потребу модернізації орієнтованої на інноваційний розвиток вищої освіти. Це об'єктивно вимагає нових підходів до організації підготовки викладачів з високим рівнем професіоналізму та творчої активності в педагогічній діяльності. Тому визначальними в характеристиці сучасного викладача закладу вищої освіти є мотивація до безперервної освіти й постійного професійного вдосконалення; здатність самостійно й ефективно виконувати варіативні професійні завдання будь-якої складності та оперативно приймати ситуативно виправдані педагогічні рішення; адаптація до мінливих умов освітнього середовища, що вимагає від нього високої професійної мобільності.

Професійна мобільність викладача закладу вищої освіти (далі — ЗВО) розглядається як запорука стабільності соціальної й професійної позиції та джерело забезпечення конкурентоспроможності фахівця на сучасному ринку освітніх послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі формування й розвитку професійної мобільності педагогів були присвячені роботи таких науковців, як Л. Амірова, О. Безпалько, В. Гринько, С. Желтова, Б. Ігошев, С. Морозова, О. Нікітіна, Р. Пріма, І. Хорєв та ін. Водночас проблема розвитку професійної мобільності викладачів ЗВО зі специфічними умовами навчання недостатньо досліджена і потребує подальшого вивчення.

Метою статті є дослідження проблеми професійної мобільності викладачів закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання.

Виклад основного матеріалу. За матеріалами термінологічних словників та енциклопедій з різних галузей сучасної науки: філософії, соціології, психології та педагогіки — автори й упорядники довідникової літератури визначають поняття «мобільність» як здатність до швидкого пересування, рухливість, спроможність швидко орієнтуватися в ситуації, знаходити потрібні форми діяльності.

Отже, мобільність — це вияв активності, рухливості, здатності й готовності особистості до швидкого набуття необхідних для професійної діяльності знань та вмінь.

У трактуваннях науковцями поняття «професійна мобільність» чітко виокремлюється декілька підходів.

Досліджуючи психологію професійної мобільності особистості, Ю. Дворецька пропонує тлумачити відповідне поняття як «механізм адаптації, який дозволяє людині керувати ресурсами суб'єктності і професійною поведінкою» [3, с. 13]. Іншою є думка Л. Пілецької, котра вважає, що професійна мобільність — це «інтегративна якість особистості, яка поєднує в собі сформовану внутрішню потребу в професійній мобільності та поведінковий, когнітивний та інтегративно-особистісний компоненти, а також самоусвідомлення особистістю процесу професійної мобільності» [6, с. 290]. На думку науковця, мобільна особистість повинна володіти певними психологічними особливостями, а саме активністю, пластичністю, відкритістю, прагненням до самоактуалізації, які дозволять зберегти цілісність в умовах, які змінюються, що й буде проявом мобільності.

Ми погоджуємося з трактуванням поняття «професійна мобільність» Б. Ігошева, який визначає професійну мобільність педагогів як «динамічну якість особистості, що зумовлює успішність її адаптації до мінливих умов професійної діяльності; здатність освоювати інновації в освіті; готовність до самовдосконалення; саморозвиток і реалізація себе в педагогічній діяльності і професійному співтоваристві» [4, с. 31]. На його думку, професійна мобільність (як інтегральна якість особистості) характеризується, по-перше, відкритістю, що обумовлює схильність до всього нового, невідомого, незвичного, несподіваного; по-друге, здатністю відмовлятися від стереотипів і шаблонів у сприйнятті дійсності та в діяльності; по-третє, активністю, що забезпечує постійну готовність до діяльності, зовнішнього прояву намірів, освоєння нових форм і видів діяльності та перетворення зовнішнього професійного й соціального середовища тощо; по-четверте, адаптивністю, тобто здатністю ефективно пристосовуватися до мінливих умов професійної й соціальної діяльності; по-п'яте, комунікативністю — готовністю встановлювати необхідні зв'язки й контакти із суб'єктами освітньої діяльності; по-шосте, креативністю.

Суголосною є думка В. Гринько, яка вважає, що *формами розвитку професійної мобільності педагогів у системі освіти можуть бути:*

інноваційна педагогічна діяльність, що виявляється в засвоєнні й застосуванні нових форм, методик, технологій навчання й виховання, різних видів професійної педагогічної діяльності; у впровадженні педагогічних інновацій; у участі щодо реалізації інноваційних проєктів; у науково-дослідницькій діяльності тощо;

засвоєння суміжних педагогічних професій і сфер педагогічної діяльності, що здійснюється на основі отриманої базової педагогічної освіти (учитель-предметник може працювати в установах додаткової освіти дітей, громадських або некомерційних організаціях педагогічного профілю, соціально-педагогічних установах, засобах масової інформації педагогічної спрямованості тощо);

управлінська діяльність у сфері навчання й виховання, що вимагає особливих якостей і здібностей, які забезпечують розуміння педагогічної освіти та практичного педагогічного досвіду в контексті менеджменту, політичного та стратегічного бачення проблем і цілей розвитку освіти й педагогічної професії;

підвищення кваліфікації, котре забезпечує динамічне професійне становлення особистості й конкурентоспроможність педагогів у сучасних мінливих умовах;

взаємодія із соціумом і професійно-педагогічною спільнотою, що забезпечує відкритість усьому новому, розвиток соціального партнерства й соціальну гнучкість в освітньому процесі;

опанування непедагогічними професіями, необхідність чого може бути обумовлена різними причинами й обставинами об'єктивного і суб'єктивного характеру. Завжди має соціальну значущість, оскільки дозволяє людині вирішувати свої життєві проблеми, самовизначатись у реалізації своїх професійних інтересів і здібностей та знаходити їм ефективніше застосування, що відповідає потребам розвитку суспільства [2, с. 46–47].

Дослідження порушеного питання дозволило Л. Аміровій визначити професійну мобільність педагогів як «інтегративно-особистісну якість, яка виражається в оперативному реагуванні на ситуацію професійно-педагогічної діяльності через мобілізацію всіх зовнішніх і внутрішніх ресурсів» [1, с. 37].

На переконання Р. Пріми, професійна мобільність — це «складне системне утворення, інтегральна якість особистості та діяльності педагога, що формується і виявляється в процесі професійної підготовки, перепідготовки, самовиховання і творчої самореалізації фахівця, тобто розуміється як можлива стратегія професіоналізації педагогічних кадрів» [7, с. 73].

Існуючи в надзвичайно мобільному й динамічному світі та володіючи при цьому високою психологічною гнучкістю, людина буде здатною в певній ситуації здійснити потрібний вибір і творчо перетворювати навколишній простір.

Професійна мобільність викладача ЗВО визначається І. Хорєвим як його готовність та здатність до швидкої зміни завдань і видів професійно-педагогічної діяльності; інтеграції змісту суміжних навчальних дисциплін і його відповідного дидактичного опрацювання та майстерного викладу студентам; продуктивного опанування суміжними навчальними курсами, посадами науково-педагогічних працівників і спеціалізаціями в межах спеціальності, галузі науки; опанування новими спеціальностями науково-педагогічних працівників та змінами у своїй та суміжних галузях науки; творчої зміни стилю та змісту своєї діяльності відповідно до нових підходів у професії та суміжних професійних галузях; планування та здійснення саморозвитку, попередження професійних деформацій. Фахова мобільність викладача передбачає системне сприйняття своєї професії, володіння високим рівнем узагальнення системи знань у своїй та суміжних галузях науки й уміння їх ефективного застосування [9, с. 73].

Проаналізувавши дослідження науковців, слід зазначити, що професійна мобільність виступає інноваційною умовою розвитку закладів вищої освіти, тому вимагає від викладача професійного зростання, інновацій, гнучкості, динамічності. Процес формування та розвитку професійної мобільності викладача ЗВО має зигзагоподібну форму, тому науковці виділяють вертикальну і горизонтальну мобільність. Горизонтальна мобільність — це рівнозначний перехід у межах одного закладу вищої освіти без зміни соціального статусу, перехід до нового або зміненого, це, головним чином, інноваційна діяльність викладача. Засобами горизонтальної мобільності є курси перепідготовки, стажування, друга вища освіта, аспірантура, докторантура. Вертикальна мобільність (висхідна) — це підвищення соціального статусу (підвищення на посаді, більш повна професійна реалізація).

Професійна мобільність викладача виявляється в його здатності до творчого засвоєння нових видів діяльності та подолання стереотипів, які склалися раніше. Вона також *передбачає* відкритість усьому новому та впевненість у власних можливостях щодо його засвоєння; широту й багатогранність мислення; здатність змінювати способи діяльності; гнучкість особистісних установок викладача, які дозволяють регулювати дії в умовах, що постійно змінюються; критичність, здатність адекватно оцінювати свої результати та бачити нові перспективи.

На думку В. Серікова, «орієнтація на навчання впродовж усього життя вимагає від викладачів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання формувати в тих, хто здобуває освіту, уміння навчатися й розвиватися самостійно за будь-яких обставин. Цілоком

недоречним є зведення навчання тільки до формальної передачі знань, відпрацювання навичок та формування практичних умінь. На сучасному етапі розвитку освіти викладач втрачає статус одноосібного «утримувача» наукових знань і зростає його роль як партнера, експерта й консультанта, що допомагає студентам (курсантам та слухачам) орієнтуватись у масивах наукової інформації» [8].

Отже, професійна мобільність викладача ЗВО зі специфічними умовами навчання — це інтегративна якість особистості, що виявляється в готовності до швидкої адаптації в мінливих умовах освітньої діяльності, у прагненні до постійного самовдосконалення, самостійного опанування спеціальними знаннями з підготовки майбутніх фахівців у правоохоронній галузі, умінні поєднувати теоретичну підготовку та практичну складову професії поліцейського з метою забезпечення гідного фахівця у сфері забезпечення громадського порядку та в боротьбі зі злочинністю; здатності до освоєння і впровадження інновацій; адекватного оцінювання результатів праці; визначення перспектив власної педагогічної діяльності.

Зауважимо, що формування професійно мобільних якостей особистості викладача відбувається в процесі його навчання в закладі вищої освіти, а продовжує розвиватися протягом усієї професійної діяльності за умов стійкої мотивації до високого професіоналізму.

Як бачимо, професійно мобільний викладач ЗВО — це успішний викладач-лідер, який упевнений у собі під час публічних виступів, у спілкуванні в освітньому середовищі; готовий до отримання нових знань, упровадження інновацій, швидко перелаштовуватися з одного виду діяльності на інший у процесі професійної діяльності відповідно до поставлених завдань.

Розвиток професійної мобільності викладачів ЗВО зі специфічними умовами навчання — це специфічний безперервний процес зміни особистості, що передбачає набуття нею нових компетенцій, знань, умінь та навичок, які використовуються або будуть використовуватись у професійній діяльності.

На думку М. Павленко, розвиток професійної мобільності педагога — це явище, що інтегрує соціально-педагогічний досвід, професійні знання та вміння, ще й особистісні риси фахівця. Розвиток професійної мобільності педагога є чинником успішної діяльності, показником потенційних можливостей педагога щодо реалізації функціональних обов'язків і виявляє свій зовнішній прояв у педагогічній діяльності, забезпечує соціальну й професійну самоорганізацію особистості, відкритість до змін і творчого пошуку, здатність до самовираження та самотворення, готовність і спроможність адаптуватися до певного професійного середовища [5, с. 497].

На основі теоретичного аналізу наукових досліджень були визначені *якості професійно мобільної особистості* викладача закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання, а саме:

професійна компетентність, тобто здатність особистості орієнтуватись у потоці інформації та працювати з різними її джерелами, знаходити й обирати необхідний матеріал, класифікувати його, узагальнювати, уміти на основі отриманих знань ефективно розв'язувати конкретні завдання освітньої діяльності;

професійна і соціальна активність — постійна готовність до діяльності, зовнішнього прояву намірів, засвоєння нових форм і видів діяльності та перетворення зовнішнього (професійного й соціального) середовища;

комунікативність як здатність і готовність установлювати необхідні зв'язки й контакти із суб'єктами освітньої діяльності;

ініціативність — здатність і схильність до активних і самостійних дій; постановка нових завдань і їхнє виконання; прагнення отримання нових знань, нового досвіду; наполегливість, принциповість у вирішенні освітніх задач; здатність до новаторства;

креативність — здатність викладача до втілення нестандартних ідей і подолання стереотипності суджень; готовність до швидкого розв'язування проблемних ситуацій і досягнення оперативності; гнучкість, оригінальність мислення;

саморозвиток — знаходження шляхів удосконалення професійної саморегуляції, готовність до безперервного навчання, вироблення власного творчого стилю роботи;

самоосвіта — постійне підвищення професійної компетентності, що зводиться до засвоєння, поглиблення й осучаснення знань; узагальнення та впровадження досвіду шляхом зорієнтованої на саморозвиток і самовдосконалення цілеспрямованої й планомірної самоосвіти.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отже, професійна мобільність викладача ЗВО зі специфічними умовами навчання — це необхідна для професійної діяльності інтегративна якість особистості, що виявляється в *здатності* до освоєння та впровадження інновацій, до швидкої адаптації в мінливих умовах професійної діяльності, до адекватного оцінювання результатів праці та окреслення перспективи власної педагогічної діяльності; в *готовності* до саморозвитку та самоосвіти.

Реалізація професійної мобільності викладача ЗВО відбувається через інноваційну педагогічну діяльність, освоєння суміжних професій, управлінську діяльність у сфері освіти, підвищення кваліфікації, стажування за кордоном, вивчення іноземних мов, оволодіння інформаційно-комп'ютерними технологіями.

Професійна мобільність викладача ЗВО зі специфічними умовами навчання піддається цілеспрямованому формуванню й розвитку, а також саморозвитку за умов відповідної підтримки цього процесу (тренінгів із розвитку професійно мобільних якостей викладачів, курсів підвищення кваліфікації чи підвищення педагогічної майстерності тощо). Наявність професійної мобільності свідчить про високий професіоналізм викладача ЗВО зі специфічними умовами навчання.

Список використаних джерел

1. Амирова Л. А. Развитие профессиональной мобильности педагога в системе дополнительного образования: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.08. Уфа, 2009. 44 с.
2. Гринько В. О. Психологічні засади розвитку професійної мобільності викладача вищої школи: дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2012. 207 с.
3. Дворецкая Ю. Ю. Психология профессиональной мобильности личности: автореф. дис. ... канд. псих. наук: 19.00.01. Краснодар, 2007. 24 с.
4. Игошев Б. М. Системно-интегративная организация подготовки профессионально мобильных педагогов: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.08. Москва, 2008. 39 с.
5. Павленко М. С. До проблеми сутності поняття «розвиток професійної мобільності». Молодий вчений: наук. журнал. 2017. № 1 (41). С. 494–498.
6. Пілецька Л. С. Соціально-психологічні основи професійної мобільності особистості: дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.05. Київ, 2014. 400 с.
7. Пріма Р. М. Формування професійної мобільності майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика: монографія; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Дніпропетровськ: ІМА-прес, 2009. 368 с.
8. Професійні складові освітньої діяльності викладачів вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання. URL: https://otherreferats.allbest.ru/pedagogics/00870564_0.html#text. — Заголовок з екрану.
9. Хорев І. Теоретичні проблеми дослідження наукових засад професійної мобільності викладача вищої школи. Вісник Львівського університету. 2009. Вип. 26. С. 242–249.

Павльш Татьяна Григорьевна,

кандидат педагогических наук

(Донецкий юридический институт МВД Украины, г. Кривой Рог)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5288-5301>

К ПРОБЛЕМЕ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ МОБИЛЬНОСТИ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ЗАВЕДЕНИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ СО СПЕЦИФИЧЕСКИМИ УСЛОВИЯМИ ОБУЧЕНИЯ

В статье акцентировано внимание на проблеме развития профессиональной мобильности преподавателей ЗВО со специфическими условиями обучения. Осуществлен анализ сущности понятий «профессиональная мобильность» и «развитие профессиональной мобильности». Установлено,

что профессиональная мобильность преподавателя ЗВО — это интегративное качество личности, проявляющееся в готовности к изменениям и быстрой адаптации в меняющихся условиях образовательной деятельности. Отмечена необходимость развития профессионально мобильных качеств личности преподавателя ЗВО со специфическими условиями обучения.

Ключевые слова: мобильность; профессиональная мобильность; профессиональная мобильность преподавателя; развитие профессиональной мобильности

Pavlysh Tatiana Grigorievna,
PhD in Pedagogics
(Donetsk Law Institute, MIA of Ukraine, Kryvyi Rih)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5288-5301>

TO THE PROBLEM OF TEACHER'S PROFESSIONAL MOBILITY DEVELOPMENT IN HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS WITH SPECIFIC LEARNING CONDITIONS

The article focuses on the problem of professional mobility development of the teachers of higher education establishments with specific learning conditions since a dynamic society is seeking a specialist capable of adapting quickly to difficult conditions of social and professional reality, making self-sustained decisions, and who is oriented to progress and self-development. Such specialists can be trained only by a professional mobile teacher, who is constantly improving and developing.

The essence analysis of the concepts "professional mobility" and "development of professional mobility" is carried out. It is defined that professional mobility of a teacher of a higher education establishment is an integrative characteristic of an individual that is manifested in the ability to master and implement innovations, to quickly adapt to changing conditions of professional activity, to adequately assess the results of the work and outline the perspective of their own pedagogical activity; in readiness for self-development and self-education.

The development of professional mobility of teachers of higher education institutions with specific learning conditions is a specific, continuous process of changing his personality, which involves acquiring new competencies, knowledge, skills, and experience that he uses or will use in his professional activities.

The implementation of the professional mobility of an academician takes place through innovative pedagogical activities, the development of related professions, management in the education sector, training, internship abroad, foreign languages learning, information and computer technology acquisition.

The necessity of the development of professionally mobile personal characteristics of the teacher of a higher education establishment with specific learning conditions is emphasized; these are professional competence, professional and social activity, ability to communicate, initiative, creativity, self-development, and self-education.

Key words: mobility; professional mobility; professional mobility of the teacher; development of professional mobility

Надійшла до редколегії 16.02.2019